Контрольный экземпляр

ДАЛЬКЪАЛА ХИЛБА СИЙЛАХЬ-БОККХА ОКТЯБРЬ!

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 7 НОЯБРЬ, 1989 ШУ. ★ № 133 (7791). ★ Мах 3 кеп.

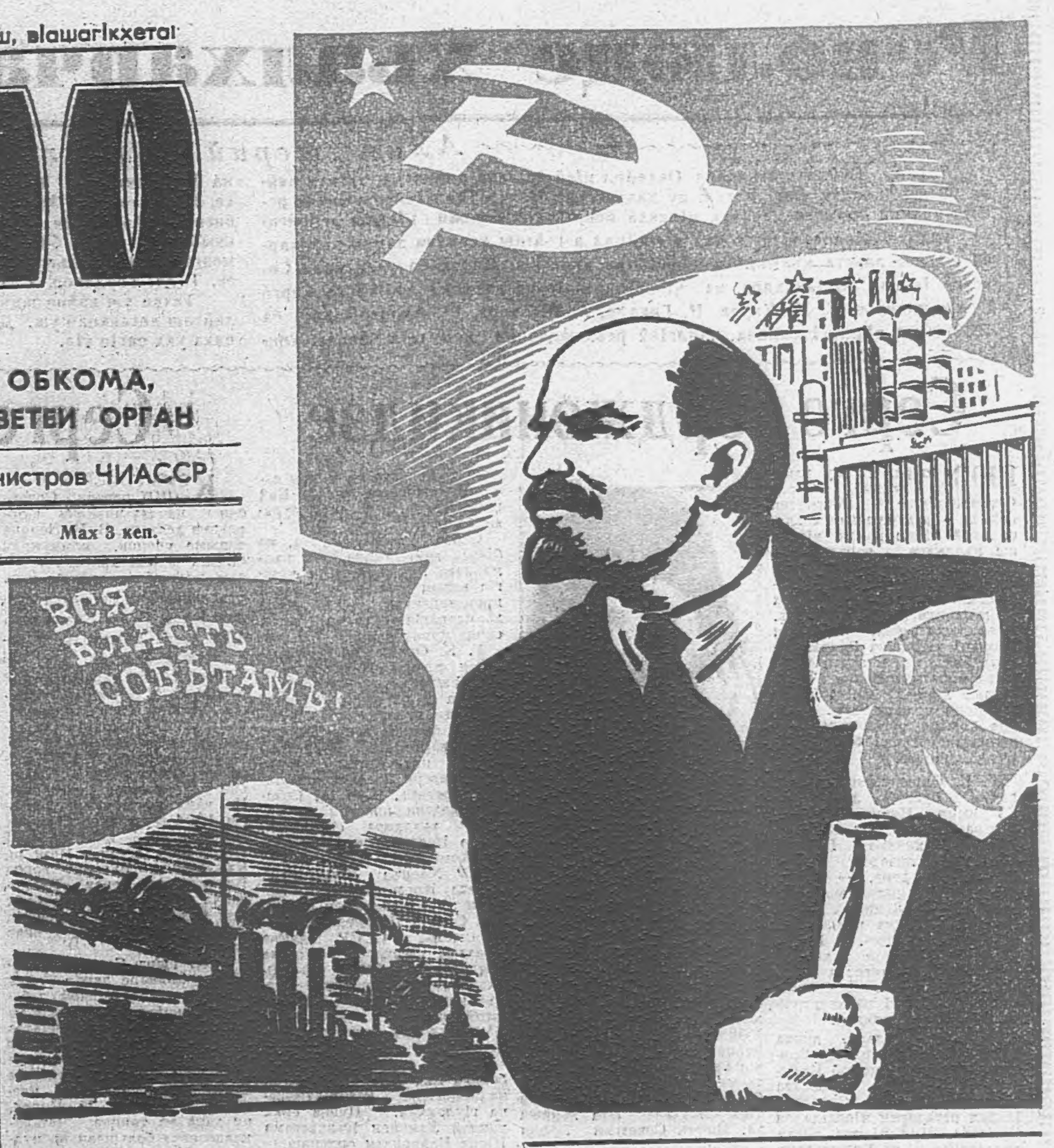

Керда вахар чIоагIдеш

Нохч - ГIалгIай халкъашта чIоагIа езеи бочеи я Владимир Ильич Ленина цIи. Эгтара халагIча, бирсача граждански тIема шерашка беррита теркам тIабахийта хьежаш хиннав Ильич Советски Iаьдал бахьан долаш Кавказа лоаман наха турпала беча тIемага. Царна чIоагIа хьакъал долаш хьехараш, материальни новкъостал даьд цо.

Машаре ха эттача хана Владимир Ильич председатель хиннача къахьегамеи оборонаи Совета, Халкъа Комиссарий Совета заседанешка массехказза дийцар вай края экономика дегIайоалаяра, из кхачанца Iалашъяра дешаш.

Нохч - ГIалгIайчен къахьегамхоша, сийлахь-воккха баьчча шоашта чIоагIа везаш хиларца, цуи адресагIа кхухьийтар моаршалла телеграммаш, совгIаташ. Старипромыслашка сийлен буровой мастералла хержар из, мах боацаш дарба дайта ваха путевка хьожайир цунна. Нохч - ГIалгIайчен городий майдаша, юрташа, колхозаша, совхозаша, предприятеша лелаю Ленина сийдола цIи...

В. И. Ленин ваь бIаь шу дузача деношка Нохч-ГIалгIай книжки издательствас арахийцадар «Москва, Кремль, Ленинга» яха документийн материалийн сборник.

Тахан оаха кепатох царех пхьадола документаш. Хетаргахьа, уж дашха эшашдац. ХIана аьлча, цар къаьгта хьахьокх В. И. Ленина идеяш гениальни хилари цо Кавказе бахкийтача Г. К. Орджоникидзе а С. М. Кирова а дика гIулакхаши.

Деникина духьала лоамарой гIовттарах В. И. Ленинга С. М. Кирова яхьийта телеграмма.

«1919 ш. 16 октябрь.

Вай парте Кавказски краевой комитета члена нов. Микояна хоам бу Кавказерча хьалахи, лоаман наьха восстанехи лаьца. Кавказера ерига общественни уйла тIаерзаяь я август бутт бовш Кавказа лоаман халкъаша — дагестанцаша, гIалгIаша, нохчаша, черсаша дIайолаяьча восстанена... Деникина къизача гIулакхаша дегаш чIоагIдаьча берригача лоаман наха цIенхаштта дIахайтар шоаш контрибуци лург ца хилар, Советски Iаьдала духьала къовсам лоаттабе полкаш лург ца хилар, хIаьта котбала е бов чIоагIо яь ерзанча шалташцеи топашцеи эпсарий-казакий бандашца лира тIом беш летар уж. Цхьатарра массавар турпала латаш хилар дог уаоттадаь царна тIехьа гIайттар кхалнах, бераш, бонкхий нах, царна тIалаттар фронта, моастагIчоа духьала латача отрядашта эшаш дар тIадахьар санна дола лоархIаме гIулакх, хIана аьлча топ бе а елла тIом булург мел бола къонахий тIем тIа бар. ТIом булургбоацача наха вордашца, говрашца фронте тIом беча бIухошта эшар дIатIакхухь шоай юрташкара. Шоай къонахали денали дIа а хьокхаш, кердкерда коталонаш йоах моастагIчоа духьала латаш бараша».

★ ★ ★ ★ ★ ★

ГIалгIайи нохчийн къамаша Советски Iаьдал хьаллацарах В. И. Ленинга К. Г. Орджоникидзе яхьийта телеграмма.

«1920 ш. 6 апрель.

КхоалагIча апреле ерригача нохчий юрташкара кхоккха викал а волаш, н. Гикалос городе Грозне гулъяьй нохчий съезд. Наьха уйлаш тIаерзаяь яр революцена, Советски Iаьдала. Сои нов. Кирови моаршалашца тIа а ийца, хIанзарча гIулакхехи КъулбаседаКавказа Советски Iаьдала дехкарехи йолча докладага ла а дийгIа, массава раьза волаш хьакхайкадир Нохчийче Советски Iаьдали порядоки оттае езнлга, хIаьта лаьттай дош сихагIа къоастадар дийхар. Пхе сагах латташ ревком хержай, берригаш а нохчий ба уж. Цунна тIадожадаьд революционни порядок чIоагIъяри лаьттан дешах йола проект а материалаш а кIира далалехьа кийчъелген. Массавар революцена раьза хилар хьа а хьокхаш, цIеча байракхашца накъабаьхкар тхона Назрань яхача станце. Ерригача ГIалгIайчен викалаша, Нохчийчене санна пхе гIалгIачох латта ревком хержар. Тхо хилар казакаша йохаьча СурхотIен Экажкъонгий-Юртен, уж юрташ юхаметтаоттаяра финансови а гIишлон материалашца а новкъостал динза даргдоацаш да. Са распоряженех дайта ши миллион аршин мануфактура дIадекъа лерхI аз тишача, ехача кочамашца лелаеча лоаман наьха бераштa».

Лоамарошта ахчаица новкъостал дара В. И. Ленина Г. К. Орджоникидзега яхьийтача телеграмма тIара.

«Ростов-на-Дону Кавкфронта РВС, Орджоникидзега. Аз викал ваьв хьо лоаман нахага Халкъа Комиссарий Совете гIолла новкъостала ахча хьожадайта аз лаьрхIалга дIахайта. Цун чотах царна ле 200 миллионага кхаччалца...

1920 ш. 15 апрель».

★ ★ ★ ★ ★ ★

Телеграмма.

«В. И. Ленинга Грозненско-Владикавказски ревкомагара. 1920 шера 11 апрель.

Москва. Халкъий Комиссарий Совета председателага Владимир Ильич Ленинга.

Тахан 17 сахьат даьлча промыслайи заводийи дуккхача болхлоша хьа цIерах Москве дIаяхьийтай мехкдаьтта продукташ яхьаш йоагIа поезд — Грозненски пролетариата совгIат. Хьона из дала вIаштIехьдаларах ше ираз долаш лоархI Грозненски пролетариато. Ховш хилалахь, еррига Росси мехкдаьтта продукташца Iалашъяра оаха тхоай хьинари низи кхоаберг ца хилар.

Даькъала хийла Советски Росси! Коммунистически моаршалца Грозненско-Владикавказски ревком».

«Азербайджана, Грузе, Армене, Дагестана, Горски республика новкъосташка коммунисташка» В. И. Ленина дахьийта письмо.

«Кавказа советски республикаш чIоагIта даькъала а ювцаш, дIаала сайна мукъалургба аз, царна юкъерча айххача цхьоагIоно буржуази йолча хана бIарга ца байнача тайпареи буржуазни строе хила йиш йоацаши болча къамий машара образец хьаергхиларга сатувсаш се хилар. Цхьабакъда, Кавказа къамий болхлоштеи ахархоштеи юкъе къаман доттагIал, машар хилар лоархIаме дале а, гаьнна кхы а лоархIамегIа да Советски Iаьдал чIоагI а даь, из дIахо дегIадоаладар, социализмага довлара никъ из хиларах тарра.

Хьалхашка латта декхар хала да, цхьабакъда, кхоачашдулургдолаш да. Из толамца кхоачашдара эгтара чIоагIагIа лоархIам болаш да Закавказье коммунисташта шоай тайпара дола хьалаш довзар, РСФСР хьалехи гIулакхехи эргашдола шоай а шоай республикай а хьалаш дайза а дайза, тха тактикана копировка е йиш йоацилга а хаьддача хьалашка хьежжа из хувца езилга а кхетадар...

...Духхьашха денз тоаде хьажа деза ахархой хьалаш, дIадоладе деза электрификаци яреи хий диллареи доккхий балхаш. Хиш декхар эгтара чIоагIагIа эш, хIаьта край эргаяккхара эгтара дукхагIа де дезар а да из, по къонъергья край, дIадоаккхаргда хьалха хиннар, чIоагIдергда социализмага довлар.

...Шаьхка а моаршал дайташ, Кавказа советски республикай болхлоша, ахархоша толамаш дахар лов сона.

ЛЕНИН.

Москва, 1921 ш. 14 апрель».

★ ★ ★ ★ ★ ★

Горски Автономни Советски Социалистически Республика Советий учредительни съездо В. И. Ленинга яхьийта телеграмма.

«1921 ш. 16 апрель.

Москва, Совнаркома ВЦИК председателага, новкъостага Ленинга.

ГАССР Советий учредительни съездо ше болх дIадолабаьча хьалхарча дийннахье а хьога моаршал даларца даькъала ювц Советски Россе пролетариати ахархойи, кортамукъале а яьккха мукъаяьннача лоамарой Нохчийче, ГIалгIайче, ХIирий, Дигоре, ГIаьбартой, Балкхарой, Карачая цIерагIа.

...Кортамукъале яккхар духьа оаха, лоамароша, дув буъ Россе котало йоаккхаш йоагIача пролетариатаца цхьана социальни кортамукъале яккхар духьа са ца кходеш къовсам лоаттабе.

Даькъала хилба дунен революце баьччаш ни. Ленин, Калинин!

Даькъала хийла вежараша йолча Советски республикай сийлахь-йоккха союз!».

С. Чахкиев

Нохч-ГIалгIайче

Нохч-ГIалгIайче!
Хьамсар Даьхе!
Шераш-зама дIаяхай,
Тахан я хьо къаьстта
йIаьхий,
Тахан до хьа доккха цIей.
Нохч-ГIалгIайче,
хьажал гонахь:
Тахан къаьстта белгал да,
Хьо Россоце хоттаенна,
Хьона малх хьалбаьнна ди
Хала дар хьа вахар-лелар,
Баьде йоагар цIагIар цIи,
Iуйран юрта араваьннар,
ВоагIий хацар маьрша цIа.
Йокъаенна ворда санна
ЦIувзаш йодар хьона ха,
Дино са хьа уизардоахар,
МоастагIаша еттар кз.
Бакъда, цIаьхха цхьан
дийнахьа
Лотаделар лоам чу пир:
Россе хьаллаьцар хьа оагIув,
Машара кулг кховдадир.
Цу хана денз, дика е во
Деча,
Отташ цхьана дIа,
Шоай кхел, вахар хьоца
дийза,
Нохчий, гIалгIай боагIа хьа.
Росси! Къаьстта я хьа мисси.
Из шеволчоа дIагуш да:
Ираз, машар, кортамукъле—
Шедар, шедар хьогар да.
Хьогар денна дувла беркат
Варгвац дийца, дагардаь,
Дунеи гений — сийлахь
Ленин
Iа ага чу теркаваь.
Iа хьагулдаьд, хьайна гонахь
Къамаш, халкъаш - вежарий,
Цар а хьоца доатто лакха
Вай Советий мехка ей.
Са мохк! Хьона да хьа
оахам,
ХьатIабоал хье хIара фийг,
Тахан къаьстта сийрда
лепаш
Ба хьа дега хIара сийг.

ГРОЗНЕ ХИННА ТОРЖЕСТВЕННИ СОБРАНИ

ДIадахача шоатта дийнахьа М. Ю. Лермонтова цIерагIча республикански эрсий драматически театре хилар Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце 72 шу дизара хетаяь городской торжественни собрани.

Собране президиуме КПСС Нохч - ГIалгIай обкома бюро членаш, членалла кандидаташ, парте Грозненски горкома бюро членаш, республика а город Грозней а кхыбола кулгалхой бар. Укхаза бар иштта парте, тIема, къахьегама ветеранаш, производстве хьалхалаттараш, Iилмеи культуреи деятелаш.

Торжественни собране Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце 72 шу дизара хьакъехьа доклад йир КПСС обкома шоллагIча секретара П. Н. Громова.

Торжественни собране дакъа лоацаш хиннараштa «Вайнах» яхача Паччахьалкхен халхара ансамбло концерт оттадир.

СССР ОБОРОНА МИНИСТРА ПРИКАЗ

1989 ш. 7 ноябрь. № 395 г. Москва.

Новкъостий салтийн матросаши, сержанташи старшинаши, прапорщикаши мичманаши, эпсараш, инараш, адмиралаш!

Новкъостий тIема, къахьегама, СССР Герзашцарча Низий ветеранаш!

Тахан советски халкъо, эскареи флотеи лични составо, вежарашха йолча социалистически паччахьалкхений къахьегамхоша, дерригача прогрессивни адамаша белгалдоаккх Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 72 шу дизар.

Вахара ерригача сферашка мехка йолаеннай овлангарча перестройка процесс. Производственни гIулакхаш, халкъа боахам лерттIа эргабаьккха тоабара, социальни проблемаш кхоачашъяра бокъонца дола наькъаш дохкаш да. Социализм кIоаргта кердаяккхара парте къоастабаь никъ тIагIертта дIахьош ба.

Кердача политически уйлаи принципаш практически кхоачашъеш хилар бахьан долаш дикка лаьгIбеннаб дунен халкъашта юкъера кхоxкам. Бакъда дунен тIа дIадоладенна позитивни хувцамаш соца ца луш дIахо хургхилара тешам хIанз а хьахиннабац. Иштта хьала фашизмацара эггара халагIбола тIом лайнача вай халкъа эггара лоархIаме декхар мехка тешшаме оборона хила а хиннай, йолаш а я.

Коммунистически партеней Советски правительстванеи гонахьа кхотаденна СССР Герзашцара Низаш хьинаре дакъа лоацаш да перестройкана юкъе. Союзни социалистически мехкий эскарашца цхьана сийленца кхоачашду цар шоай патриотически декхар, де йиш мел яр ду оборона кхетамеи тешамеи хургйолча боараме тIема низ лоаттабара, тешаме лорабу вежарашха долча халкъий хIама кхоллаш бола къахьегам, социализм, лаьттара машар.

Даькъал дувц аз шо Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце 72 шу дизарца.

Эскара гIулакх деча а машаре къахьегача а тIемеи политическии кийчлуча, тIема говзал эргаяьккха лакхъеча, фийлал айеча а социализмана карагIдаьннараш, вай Даьхен паччахьалкхен хьашташ лораде масса а кийча хулача оаш толамаш дахар, Советски Союза Коммунистически парте XXVIII-ча съезда мадоаггIара шю накъадахар лов сона.

Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце 72 шу дизар белгалдоаккхаш аз приказ лу:

Тахан, 1989 ш. 7 ноябре московски ханах 21 сахьат даьлча ткъаь иттаза залпагIа йоккхий топаш тохаш дезача ден артиллерийски салют дала вай Даьхен столице, Турпала городе Москве, союзни республикай столипашка турпала городашка, Ленинграде, Волгограде, Одессе, Севастополе, Новороссийске, Керче, Туле, Смоленске, Мурманске, Турпала крепосте Бресте, хIаьта иштта городашка Калининграде, Львове, Ростове-на-Дону, Куйбышеве, Новосибирске, Чите, Хабаровске, Владивостоке, Североморске.

Даькъала хилда Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 72 шу дизар!

Дахалда турпала советски халкъ а цун денал дола Герзашцара Низаш а!

Сийле хийла Советски Союза Коммунистически парте — перестройка инициаторей денал долча авангардей!

СССР ОБОРОНА МИНИСТР АРМЕ ИНАРАЛ Д. ЯЗОВ.

Хьайбаш леладераш дагабувл

КПСС Нохч - ГIалгIай обкома заседаней зале 4 ноябре хьайбай боахама къахьегамхой республикански слет хилар. Цига доклад йир КПСС обкома секретара С. М. Бекова.

Хьайбаша хьалур алсамдаккхара, болх лерттIа вIаштIехьбаккхара, къахьегамхой хьашташ дикагIа кхоачашдара хьакъехьара опыт йовзийташ къамаьлаш дир Гудермесски района «Кошкельдинский» совхоза арендатора В. Базаева, Сунженски района «Победа» колхоза доаркас Р. Яндиевас, Шелковской района «Красный пахарь» колхоза МТФ заведующе В. Висарагова, «Назрановский» совхоза доаркас М. Темирхановас, Наурски района «Терский» совхоза доаркас Л. Устархановас, «Гехинский» совхоза шурий комплекса кулгалхочо А. Вадаловас, кхычар.

НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела Х. Х. Бокова цхьаболча доаркашта дIаелар республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамоташ, «НГIАССР-а заслуженни хьайбаш леладер» яха цIерaш ялараx дола удостоверенеш.

Слета доакъошхошта хьалхашка къамаьл дир КПСС Нохч - ГIалгIай обкома хьалхарча секретара Д. Г. Завгаева.

Слете хилар СССР Генеральни прокурор СССР халкъа депутат А. Я. Сухареви КПСС ЦК агропромышленни отдела инструктор Г. М. Загребельнии.

ГIАДВУГА МУЛАШ

ШийтталагIча пятилетка диълагIча шера план ханал хьалха кхоачашъяра доккхий декхараш тIайийцад Карабулакски химически реагентий завода болхлоша. Уж толамца кхоачаши тIехкхоачаши дара еррига шоай таронаши кхоачамаши оарцагIдаьхад цар. Цудухьа дика къахьегама совгIат а кийчдаь, накъабаьхкаб уж Октябра цIейна. Продукци маьхалъяккхара итт бетта задани 110,9 процент кхоачаш а яь, планагIа лаьрхIачул совгIа цар маьхалъяьккхай цхьа миллиони 124 эзарн сом мах бола тайп-тайпара химически реагенташ. Цу юкъа заданел тIех арахийцай 143 эзар сома маьха товарни продукци.

Экономически реформа кердача хьалашка болх беча предприяте -коллективо къаьстта дика тоадаьд укх шера ший кхыдола технико-экономически хьокхамаш а. Къахьегама овсарле лакхъяра итт бетта задани 3,6 процент тIехкхоачашъяьй цо. Планая тIех арахийца еррига товарни продукци духхьал из лакхъяра чотагIа хьаяьй. Паччахьалкхена пайда бара итт бетта задани 136,2 процент кхоачаш а яь, планагIа лаьрхIачул совгIа 489 эзар сом пайда баьб паччахьалкхенна предприяте болхлоша. Шоай потребителашта поставкаш яра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цар.

Уж толамаш доахача дизза дакъа а лоацаш, къаьстта дика болх беш хиларцеи яхье хадданза хьалхалаттарцеи белгалъяьнна я Коломыцев Александр Дмитриевича кулгалду коллектив.

★ ★ ★ ★ ★ ★

Шоаш Сийлахь - боккхача Октябра 72 шу дузача цIей сийна тIайийца доккхий декхараш тIехкхоачаш а даь, дика къахьегама совгIат кийчдаьд «Октябрьнефть» НГДУ мехкдаьттахоша. Дерригача технико - экономически хьокхамий итт бетта план кхоачашъярах ханал хьалха рапорт делар цар. Паччахьалкхен планагIа лаьрхIачул совгIа цар даьккхад 16900 тонн мехкдаьттеи 57,3 миллион кубически метр гази. ЙоагIачул 660 эзар гаргга сом мах бодукхагIа маьхалъяьккхай ла товарни продукци.

Къахьегама овсарле лакхъяра итт бетта задани ялх процент тIехкхоачашъяьй НГДУ мехкдаьттахой коллективо. Ший потребителашта поставкаш яра дола договорни декхараш а дизза тIех продукци маьхалъяьккхоачашдаьд цо. Заданел кхарах, кхом барен хьурмат дареи режим чIоагIъярах укх шера цо паччахьалкхенна бIаьш эзараш сомаш пайда баьб.

«Октябрьнефть» НГДУ цехашта юкъе яьржача яхье хадданза хьалха а латташ, планал тIех эггара дукхагIа мехкдаьттеи гази йоахаш я Асатуров Владимир Александровича кулгалдеча шоллагIча цеха коллектив.

ХЬОНА, ДАЬХЕ, ТХА КЪАХЬЕГАМА СОВГIАТАШ!

Октябрьски цIейна накъайолхаш доккхий толамаш даьхад цхьайолча къахьегама коллективаша. Дукха моттигаш я хIанзле шера декхараш кхоачашдаь а из дара таргагIерта а.

★ ★ ★

Ханал хьалха кхоачашйир дерригача технико - экономически хьокхамех йола итт бетта планаш Гудермесски медицински инструменташ еча завода болхлоша. ЛийрхIачул тIех хьайир 80 эзар сома маьха тайп-тайпара продукци, 71 эзар сом бар баьккха цIена пайда, къахьегама овсарле 6 процент лакхъелар.

Къаьстта боккха теркам тIабахийтар предприяте коллективо паччахьалкхен поставкай план йизза кхоачашъяра. Из гIулакх толаме чакхдаккха аттув баьлар цун. Кхы а да ала дезаш: заводчанаша 76 эзар киловатт-сахьат электроэнерги кхойир.

Шоай декхараш тIехкхоачащдеш, хьинар дола нах кIезига бац укхаза. Царех ба полировщицаш Д. Магомедова, Л. Малько, Н. Каимова, аьшка пхьар М. Бисултанов, мастер К. Массаловская, дуккха кхыбараш.

Дукха дувц укх тIеххьарча хана машинаькъа коллективай кхоачамбоацарех, мовхьаш ханнахьа тIа ца доттарахи Iо ца доассадарахи. Ираза, массанахьа дац цу тайпара сурт.

Масала, Гудермесски локомотивни депо коллективо дIабахача итт бетта дIа-хьа йигай 7450 поезд, планал совгIа йиъ миллион тонн гаргга мовхьаш тIа а долаш. Иштта электроэнергена кхом беча даькъе а толамаш даьхад укхаза.

Дика накъабаьхкаб цIейна депо рационализатораш а. ХIанзле цар юкъейоалаяьй 118 рационализаторски предложени, из дарах 63,2 эзар сом цIена пайда а баьккхаб. Къахьегама овсарле пхи процент лакхъеннай.

Хьалхалаттарашца ба машинист С. Осмаев, машиниста гIонча И. Мацуев, слесарь А. Мацуцин, машинист И. Антипенко.

Тахан цIей дале а, къахьегама вахте латта машинпаькъахой. Шера декхараш ханал хьалха кхоачашде лаьрхIа ба уж.

Грозненски района «Пригородный» совхоза сомий бешамаш лелаераш тахан дог айденна ба. Тамаш а яц: сом дIачубалара шера оттаяь планаш кхоачашъяь баьннаб уж..

★ ★ ★

— Карарча шера оаха паччахьалкхенга бехкаб 4293 тонн сом, — аьлар совхоза директора Ибрагимов Керима, — лийрхIачул 93 тонн дукхагIа. Керттерча даькъе из де аьттув белар болх арендни подряда хьисапе вIаштIехьбаккхаро. Хьинаре къахьийгад сомий бешамашка Зиганщин Ирик, Орсаханов Рамзан, Джабраилов Хаза, Насерханов Ваха, Муталиев Денильбек, Васюков Михаил керте латтача арендни бригадаша.

★ ★ ★

«Гикаловское» яхача производственни объединене керттерч боахамо паччахьалкхенга планал совгIа дехкад ворхI тонн дулх. Из деча къаьстта белгалбаьннаб къона бежанаш дулха кхоабаш бола Гулаев Iусман керте латта хьайбаш леладераш.

Эггара лакхагIдола хьокхамаш долаш къахьег Закриев Сайд - Мухьмада кулгалдеча звенои болхлоша. Цар кхоабача хьайбашта дийнахьеи буси юкъера лаьрхIача 930 грамм дозал тIакхет. Из планал 330 грамм дукхагIа да.

Революце хьалхарча юхьиге лаьттараш

Алан шерий турпалех

Тахан, Сийлахь-боккхача Октябра цIей дездеча дийнахьа, дагаух вайна 72 шу хьалха вай мехка, цу даькъе вай Нохч - ГIалгIайче а хинна революционни событеш, дагаух цIаккха йоврг1йоацаш шоай цIераш деррига халкъа дIайовзийта, денал а майрал а гойташ кердача заман хьалхарча юхьиге лаьтта къамий толашагIбола къонгаш. Царех ба вай крае Советий Iаьдал котдаккхара, из чIоагIдара тIехьа къовсам лоаттабаь Серго Орджоникидзе, С. М. Киров, Н. Гикало, А. Шерипов, ГI. Ахриев, царех ба 1919 шера вIашагIъеллача гIалгIай революционни комитета членаш хинна И. Зязиков, А. Горчханов, Х. Альмурзиев, А.-Хь. Гойгов, Ю. Албогачиев, Б. Костоев, З. Мартазанов, А. Банхаев, Х. Гастемиров, Б. Точиев, Э. Чабиев, О. Мальсагов, И. Мальсагов, М. Майсигов, М. Ханиев, М. Хамхоев, кхыбараш, царех ба иштта шоай синош дехка майра Советий Iаьдала моастагIашта духьала лаьтта Х. Орцханов, З. Яндиев, С. Дудаев, Б. Евлоев, Т.-Хь. Горданов, С. Цечоев, кхы дукхахбараш.

Тахан уж вайна юкъе бац, цхьабакъда, сий а деш, халкъо биц ца болийташ дагакхоаб уж. Даим кхоабарг а ба! Царех цхьабарех тахан дувц оаха укх оагIо тIа.

Серго Орджоникидзе

1903 шера, 17 шу даьнна волаш, Серго Орджоникидзе Российски социал - демократически болхлой парте вахав, хIаьта ше валлалца лорзагIа ца воалаш большевик - ленинец волаш чакх а ваьннав. Революционни болх лелабарах из массехказа лаьце чуволл. Цхьоалаг1а эрсий революци хиннача шерашка Закавказьерча болхлоштен ахархоштен юкъе политически болх баьрех цаI хиннав из. РСДРП Пражски конференци гуляра боккха организаторски пропагандистски болх баьб Орджоникидзе.

Г. К. Орджоникидзе хаданза бувзам лоаттабаьб Владимир Ильич Ленинца. Эггара хьалха уж вIашагIкхийтта хиннаб Париже 1911 шера январе, хIаьта «цу хана денз, — Н. К. Крупскаяс дагалувцаш ма хиллара, — Ленина эггара гаргарагIа болча новкъостех цаI хилар цох». Цунах чIоагIа тешаш хиннай Центральни Комитет а В. И. Ленин ше а. Эггара бехктокхамегIа дола гIулакхаш цунна тIадехкаш хиннад.

Ховш ма хиллара, дукха низи хьинари дIаденнад Григорий Константиновичá Къулбаседа Кавказе, къаьстта Нохч - ГIалгIайче, Советски Iаьдал оттадарен чIоагIдарен гIулакха. Цун цIерца айхха дувзаденна да Граждански тIом лаьттача чоалханеча ханара Нохчийчени ГIалгIайчени деррига истори.

Г. К. Орджоникидзе докладаш тIа, къамаьлашка, телеграммашка дика хьахьекха да Советски Iаьдал доаккхаш Нохч - ГIалгIайчен халкъаша лоаттабаьча къовсама бокъонца дола сурт. Россе Къулбехьен чрезвычайни комиссар ше хиларах тарра, Серго Орджоникидзе информацеш ахийтай В. И. Ленинга Тийрка йистера хьал мишта хойташ.

Тийрка йистерча халкъий пхелагIча съезде Серго Орджоникидзе аьннад: «тхона чо Iобиллал мара юкъе юкъ йоацаш кхерам тIаэттача хана: из яр дог тийша боацаш, тхона тIехьа бовла безам боацаш, ца тешаш тхогахьа тIехьашкахьа юха хьийжа ха. Иштта Советски Iаьдал лораде».

Бокъонца вола интернационалист хиннав Григорий Константинович. ЧIоагIа духьала хиннав из кхыча къамех бола нах ца лоархIаш хилара. Цо яьхад: нагахьа санна зIаммига а хьай дега чу националистически мерзилг холой къа ца хеташ озабий хьабаккха из... Вай цхьоагIонна, вай низа зуламе ба из».

Серго массанена а, из бIарга вайнарашта, цун къамаьлага ладийгIарашта чIоагIа везаш хиннав. КIезига производенеш яц эггара хьамсарагIа волча сагах санна цунах язъяь.

Г. К. Орджоникидзе Малхбузен фронта 16-ча эскара реввоенсовета, Къулбехьен фронта 14-ча эскара реввоенсовета член хиннав, Кавказски фронта реввоенсовета член, парте ЦК Кавказски бюро председатель, парте Закавказски краевой комитета секретарь, ВКП (б) Северокавказски краевой комитета хьалхара секретарь, парте Центральни Контрольни Комиссе председатель, СССР Халкъа Комиссарий Совета Председатела заместитель, Къахьегамен Оборонаи Совета Председатела заместитель, СССР Халкъа Воахама Лакхерча Совета председатель, СССР еза-йоккхача промышленноста халкъа комиссар, парте ЦК Политбюро член, парте XI—XVII съездий делегат хиннав.

Партен правительстван боккха мах баьб Г. К. Орджоникидзена карагIдийннача гIулакхий. Цунна енна хиннай Ленинен Къахьегама ЦIеча Байракхен орденаш.

1937 шера 18 феврале детта ца луш сецад партен халкъен тешамеча вниий, Коммунистически партен Советски паччахьалкхени гIорваьнна волча деятела Серго Орджоникидзе дог.

Сергей Миронович Киров

Коммунистически партен Советски паччахьалкхени гIорваьнна деятель, В. И. Ленина тешаме ученик, коммунизм бахьан долаш хьинаре къовсам лоаттабаь, эрсий кхаь революцена юкъе дакъа лоацаш хинна С. М. Киров ваьв 1886 шера Вятски губернерча городе Уржуме.

Шийтта 15 шу даьннача хана байзаб С. М. Кировна СибарегIа бахийта хинна революционераш, «Искра» яха газет дешаш хиннав, листовкаш дIайоаржаяьй. 1901 шера цо чакхъяьккхай Казански механически училище. Из чакхъяьккхачул тIехьагIа 1904 шера город Томске дIавахав из, цига РСДРП мугIарашка эттав. 1909 ш. Къулбаседа Кавказе город Владикавказе венав, «Терек» яхача газета редакце болх беш хул. Цу хана чIоагIа партийни болх беш хиннав из.

1913 шера Сергей Мироновича хьинаре дакъа лоац Грозне мехкдаьттахой забастовка кийчъечен чакхйоаккхачен. Цкъа санна дукхаза лувцаш набахта чувийхкав из. 1917 шера Февральски революци яьнначул тIехьагIа Владикавказски Совета членалла хержав С. М. Киров, цу хана из хиннав Владикавказерча большевикий кулгалхо, Къулбаседа Кавказе социалистически революци бахьан долаш лоаттабаь къовсам вIаштIехьбаьккхар. Советий 2-ча Ерригроссийски съезда делегат хиларах тарра, дакъа лоацаш хиннав из Петрограде хиннача Октябрьски тIемашка.

1918 шера январе—марте С. М. Кирова кулгал а деш чакхийннай Тийрка йистерча халкъий съездаш. Цун предложенегIа II съездо могадаь хьаллаьцад вай крае Советски Iаьдал.

1919 шера феврале из хьожаву Астрахански края Ханна йолча военно-революционни комитета председателалла, кулгалдеш хул Астрахане хинна кIайгвардейски мятеж йохаеча. 11-ча ЦIеча Эскара керте а латташ цо дакъа лоац Деникин вохавара план чакхйоаккхача. 1920 шу долалуш Г. К. Орджоникидзеца цхьана С. М. Киров кулгалдеш хиннав Къулбаседа Кавказ моастагIчох мукъа а йоаккхаш кIайгвардейцаш бохабаь хIалакбаьча цIеча эскара наступленена. Парте ЦК-с 1920 шера феврале решени яьй Къулбаседа Кавказе Советий Iаьдал юхаметтаоттадара йола Бюро вIашагIйолла, аьнна. Цу Бюро председателалла хьожаваьв Серго Орджоникидзе, цун заместителалла — С. М. Киров.

1920 шера март бетта Владикавказе юха а вIашагIкхийттав В. И. Ленина чIоагIа везаш а цо лоархIаш а хинна ши доттагIа.

Уж юхабахкаро тешабора лоамарой шоаш моастагIчунна кIалбусарг ца хиларах, царна нийса никъ хьехаш бар парте тешаме къонгаш.

1921 шера денз С. М. Киров Азербайджана КП (б) ЦК секретаралла хорж, цу шера хорж из РКП (б) ЦК членалла кандидат, хIаьта 1923 шера денз — член, 1926 шера денз цо болх бу парте Ленинградски губкома а ВКП (б) ЦК Къулбаседа-Малхбузен бюро а секретарь волаш. Цу шерашка ВКП (б) ЦК Политбюро членалла кандидат, хIаьта 1930 шера денз—член хиннав из СССР ЦИК член а хиннав, 1934 шера — ВКП(б) ЦК секретарь. Цу шера декабре тийшача балхах вийнав С. М. Киров.

Шерипов Асланбек

Шерипов Асланбек ваьв 1897-ча шера 18 сентябре лоаман Нохчийче-хозагIа ярех йолча Сержень-Юрта, дикка хьал долча нохчочун - эпсара дезале. Бера хана денз чIоагIа дукха дезаш хиннад цунна Кавказа лоамаш, хьупаш, чIожех Iоуха чехка хиш. Хьаькъал долаш а тIах аьнна а вола кIаьнк геттара хьалха Iомавеннав деша а язде а. Цун итт шу даьлча дас деша вахийтав из Полтавски кадетски училище. ТIехьагIа цу училищера хьа а ваьнна Грознерча реальни училище деша хайнав Асланбек.

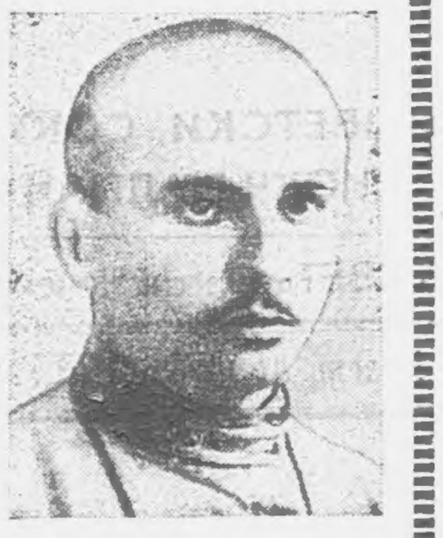

1917 шера июнь бетта реальни училище йистеяьккхай Асланбека. ДIадоладеннад цун общественни гIулакхаш.

1917 шу чакхдоаллаш Октябрьски революце влияних сецца хувцам хиннаб Асланбека сакхетам чу: цун дог тийшад «ВIашагIкхийттача лоаманхой союзни», «Терско-Дагестански правительство» оалаш хиннарий контрреволюционни маIан долаш хиларах. Сийлахь - боккхача Октябро чIоагIача - социалистически позицеш тIа оттаваьв Асланбек.

Из парте вахав эггара халагIча хана — ЦIе Эскар Грознера тIехьашка доалача хана. Парте дIачуэцар дехаш ше еннача заявлене тIа цо яздаьд: «Сона хов Грозныйи Къулбаседа Кавказера кхыйола городаши йитаяр аьнна Советски Iаьдал дIадоалаш доацилга, цудухьа со кIоаргга дог тийша ва Советски Iаьдал котдаргхиларах. ХьатIаотташ латт контрреволюцеца къовсам лоаттабе беза хала денош. Большевикий Коммунистически парте се дIачуэцар дех аз, цун мугIарашка а волаш къовсам лоаттабергба аз Деникина контрреволюционни эскара духьала Советски Iаьдал бахьан долаш. Аз дув буъ Октябрьски революце гIулакх бахьан долаш айса сай вахар дIалургхиларах».

Асланбек цхьатарра дукха везаш хиннав нохчийи гIалгIайи къеча нахаи грозненски болхлоштеи, Кировна, Орджоникидзена, грозненски большевикашта. Къаьстта дог тохадолийташ доккха доттагIал хиннад цун, вокхагIвола новкъост хиларах тарра, цунна дикагIча оагIорахьара влияни яьча Гикалоца.

1918 шера октябрь бетта хиннача гIалгIай съезде Шерипов Асланбека гучабаьккхаб нохч - гIалгIай духовенства реакционни чулоацам. Цо яьхад, доал дизза шийн бе долла гIерт духовенство. Революци яьннача дийнахьа денз нохчаштен гIалгIаштен юкъе цIур бехкаш, моастагIал юкъедехкаш хьаенай из лирача довналла ахийтаб уж шоайла. Ираз долаш я, яьхад Шерипова Нохчийче сомаяьнна ха, набарах из сомаяьнна ха, халкъ а сомадаьннад, из гIеттад шийн моастагIашта духьала. хIаьта цо уж тIера дIа а кхайсаб. ХIанз тишъеннача цу духовенства гаргаш тIа вай хьалъергья керда, паргIата, низ бола Нохчийче».

Тийрка йисте Советски Iаьдал дIакхайкадаь съезд хинначул тIехьагIа, Шерипова Iалаьмате боккха болх баьб Нохчийче Советий Iаьдал оттадеши Горски контрреволюционераш гучабоахаши. 1918 шера из хержар Терски Халкъа Совета членалла, цига Нохч - ГIалгIай фракце кулгалхо хул из, тIаккха Терски республика къамий дешашта вола комиссар хул.

1918 шера аьхки къеча нохчех цо вIашагIъеллай герзаща кийчъяь отряд, хIаьта август чакхбоаллаш бичераховцашца тIом беча хана екъаенна хиннача отрядех хьадаьд 3 эзар саг юкъе вола нохчий ЦIе Эскар. Эскара командир Шерипов хиннав.

МоастагIох майра латаш лирача тIем тIа вежав граждански тIема турпал А. Шерипов.

Николай Федорович Гикало

Коммунистически парте тешаме воI, Ленина гIулакха тIехьа къовсам лоаттабаь майра бIухо Николай Федорович Гикало ваьв 1897 шера Одессе. Къулбаседа Кавказе Советски Iаьдал оттадара тIехьа лоаттабаьча къовсаме хьинаре дакъа лоацаш хиннав. 1917 шера июле вахав из Коммунистически парте членалла, цу шера август бетта оттаваьв большевистски организацегара Грозненски городской дума кандидаталла, тIехьагIа хержа хиннав из болхлой, салтий, казачий депутатий Грозненски Совета депутаталла.

Грозненски ЦIеча Эскара командующи хиннав. Грозне БIаь дийнахьара тIемаш долча хана (1918 шера август — ноябрь) города оборона кулгалдаьд. Цу шера хержав Николай Федорович Грозненски Совета исполкома председателалла.

1919 шера январе хержав из РКП(б) Кавказски краевой комитета членалла. Деникина эскаро Терски область дIалаьцачул тIехьагIа Гикало шийца грозненски болхлой группен цIеэскархойи болаш Нохчийчен лоамашка дIавахав. Цига цо вIашагIъеллай партизански отряд, цунна кулгалдеш ше хиннав. ТIехьагIа, 1920 шера январе, цIеча повстанчески бIун Терски областной группа хиннай цу отрядах. 1920 шера марте денз Терски областа военни комиссар хул Н. Ф. Гикало.

Доккха доттагIал леладаьд Н. Ф. Гикалоца, цIихезача нохчий ЦIеча Эскара командующи хиннача Шерипов Асланбека. ВокхагIвола новкъост а, дикагIча оагIорахьа шийна революционни влияни яьр а хиларах тарра Н. Ф. Гикалоца дагавувлаш, цун хьехар хьаэцаш хиннав А. Шерипов.

Грозненски ЦIе Эскар вIашагIдоллача боккха болх чакхбаккхарах, БIаь дийнахьара тIемаш долча хана Грознен обороне хьинаре дакъа лацарах, Деникина духьала гIеттача партизански болама кулгалдеча денали майрали гойтарах Н. Ф. Гикалона Кавказе эггара хьалхарбарашца еннай ЦIеча Байракха орден.

Къулбаседа Кавказе Советски Iаьдал бокъонца чIоагIденна дIаэттачул тIехьагIа Н. Ф. Гикало Терски областа Грозненски а Владикавказски а округай военно-политически организатор, бIун командующи хиннав.

РКП(б) Горски обкома секретарь, Горски ЦИК президиума член, ВКП(б) ЦК Къулбехьен-Малхбоален бюро агитационно - пропагандистски отдела заведующи, парте Северокавказски крайкома секретарь, ВКП(б) ЦК Юкъерча-Азиатски бюро организационни отдела заведующи, цул тIехьагIа Узбекистана Компарте ЦК секретарь — иштта да Граждански тIом чакхбаьнначул тIехьагIа, тIемо бохабаь боахам юхаметтаоттабеча хьалхарча шерашка Н. Ф. Гикалога хинна гIулакхаш.

1929 шера хержав Н. Ф. Гикало Азербайджана Компарте ЦК а парте Бакински горкома а секретаралла, цул тIехьагIа цо болх бу ВКП(б) ЦК кадрай отдела заведующе заместитель волаш, тIаккха хул парте Московски обкома секретарь.

1932 шера денз Н. Ф. Гикало — Белоруссе Компарте ЦК хьалхара секретарь, парте Харьковски обкома секретарь.

ВКП(б) XVI съезде Н. Ф. Гикало хорж ВКП(б) Центральни ревизионни комиссе членалла, хIаьта парте XVII съезде — ВКП(б) ЦК членалла кандидат.

Коммунистически партеней Советски халкъаи хьалхашка доккхий гIулакхаш карагIдувларах Гикало Николай Федоровича 1936 шера лу Ленина орден.

Ахриев ГIапур

Ахриев ГIапур ваьв 1890-ча шера. Тийрка чIожа гIолла гIалгIай лоаманчу воаллача уллача Фуртоаге. Цун дай хьайбаш а лелабеш юкъера хьал долаш нах хиннаб. Из зIамига волаш цунна хьехам луш хиннав Петербургски университет яьккха хинна цун даьвоша Ахриев Темаркъий СаIадал. СаIадал шийна могар деш лоаманхошка дешийта гIерташ хиннав. Цо новкъостал даьд шийн вешийн воIага ГIапурага дешийтара. Владикавказе хиннача шоллагIча реальни училище деша дIаьенна хиннав ГIапур, хIаьта из йистеяьккхачул тIехьагIа деша вахийтав из Московски коммерчески институте (хIанзарча Плеханова цIерагIча халкъа боахама институте).

Революционни болама кертерча центрах цаI хиннача Москве деша ваьгIача шерашка Ахриева сакхетам дикка хувцабеннаб. Революционни къовсама накъаш дайзад цунна, студенчески отрядашка дакъа лоацаш хиннав.

ЧIоагIа накъадаьннад ГIапура Кавказерча революционни болама кулгалхоех цаI хинна, цу хана Буро тIа вахаш а «Терек» яхача газета редактор а хинна Сергей Миронович Киров цунна вовзар, цо боарам боацаш доккха новкъостал даьд революционера накъ тIа ваьннача Ахриев ГIапура сакхетам кхы а чIоагIагIа лакхбара. ГIапура из вайзав 1916-ча шера Московски институт а яьккха Владикавказе цIавеначул тIехьагIа. Цу хана Терски областа юртбоахама кредитни кооперацe центра инструктор волаш болх беш хиннав ГIапур.

ГIапур революционни болх чIоагIагIа бе волавеннав Ленина вайта Россе Къулбехьен Чрезвычайни комиссар Серго Орджоникидзе Къулбаседа Кавказе кхаьчачул тIехьагIа. Орджоникидзе сихха кхетадаьд Ахриев революционера нигат долаш а, революце гIулакха шийн вахар дIадала кийча волаш а волга. Цудухьа Орджоникидзе эггара бехктокхамерча участкашка ахийтав Ахриев — кIайказакашта духьалара къовсам вIашагIтохача Деникина эскара духьал лоамарой гIовттабеча новкъостал де.

ГIалгIайчен къахьегамхошта вайза ца Iеш, Къулбаседа Кавказа къахьегамхошта юкъе а дика вовзаш хиннав Ахриев ГIапур.

Февральски революци хинна духха ха ялалехьа Терски граждански исполкома членалла хержав из. Укхаза а тIехьагIа ше член хиннача гIалгIай къаман Совете а большевистски позице тIа лаьттав ГIапур.

Терски областа къахьегама халкъий шоллагIча съезде Ахриев ГIапура дIакхайкадаьд шийн халкъ цхьаккха шеко йоацаш Советий Iаьдал тIаэца а хьаллаца а кийча хилар, Советски Iаьдало мара бIаьргашка сатийсе шийн хьашташ кхоачашдергдоацилга кхетадеш долча шийн халкъах чIоагIа тешаш хиларо дайтад цунга из кхайкарал.

Къулбаседа Кавказе Советски Iаьдал чIоагIденначул тIехьагIа гIалгIай ревкома председателалла хержав Ахриев ГIапур. Парте заданегIа 1919-ча шера аьхкий Тифлисе вахав Ахриев ГIапур. Укхаза цо дакъа лаьцад гуржий меньшевистски правительствана духьаларча къовсама юкъе, цигара Къулбаседа Кавказе герзаш, пропагандистски литература хьаккхухьийтилга Iалашдеш хиннад.

Цул тIехьагIа Тифлисера Баку вахийтав Ахриев. Цига подпольни партийни болх беш цхьа юкъ яьккхай цо.

1920-ча шера 3 мае дIайхача лазарах веннав Ахриев ГIапур.

Дудаёв Султан

Исторе чухь кIезига нийслац халкъа вахаре хула социальни хувцамаш цхьаццаболча наьха вахаре къаьгга гучадувлаш моттигаш, Дудаев Султана революционни турпален пафосах диза хинна вахар Сийлахь - боккхача Октябрал тIехьагIа Нохч - ГIалгIайчен халкъий вахаре хинна социальни хувцамаш чулоацаш да.

1986 шера Мочкъий-Юрта ваьв Дудаев Къахьарма Султан хьал долча эпсара дезале. ЗIамига кIаьнк волаш цо зийр шийн да гIулакхе хиннача армяний къаьнарча городе Карсе а кхыча моттигашка а болхлойи ахархойи хьал цхьатарра хилар, нах иштта бала озаш хIанаб кхетаде гIийртар.

Городе Карсе гимназе деша волавелар Султан, из йистеяьккхар 1915 шера городе Владикавказе. Цул тIехьагIа прапорщикий школе деша вахар. ТIаккха эрсий къаьнарча эскаре поручик а волаш дунен хьалхарча тIем тIа хилар. ТIема операцеш еш кхетаме кулгалдарахи ше майра тIом бахи цкъа енна Iанзар цунна Георгиевски кавалера цIи.

Дудаев Султана уйлаш, вахара никъ хийцар Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце.

Дудаев Султана вахара наькъа лоархIаме хилар Советски Росси, Къулбаседа Кавказ, Закавказье вIаши ювзара лоархIаме стратегически пункт йола революционни Астрахань. Цига Султан большевикий подпольни комитете хилар, цIеча командирий курсаш чакхъяьхар. С. М. Кировца 11-ча ЦIеча Эскара штабе болх а бир.

Астрахане Дудаев Султана байзар цIихеза бола революционераш.

1920 шу. Дерригача къахьегача халкъаца чIоагIало а лувцаш. ЦIеча Эскаро йохайора деникински ордингаш. ТIехь-тIехьа шерагIа баржар Къулбаседа Кавказе партизански болам. Шерлора из Нохч - ГIалгIайчен, Черсий-Балкхаройчен, Къулбаседа ХIирийчен лоамашка. Уж еррига партизански отрядаш цхьан центрера доал дергдолаш вIашагIтоха езаш яр. ХIаьта С. М. Кирова инициативагIа Дудаев Султан войт Нохч - ГIалгIайчен, Черсий -Балкхаройчен, Къулбаседа ХIирийчен партизански отрядий тIема гIулакхашта кулгалдеча цIеча повстанчески эскара Терски областной группа штаба начальник а волаш. Цу группа командир хиннав Н. Ф. Гикало.

Уж ши кулгалхо дукхагIча даькъе вIаши тара вар. Уж гаргаозар цхьан ханнарз хиларо, хIара бIухочунца гIулакх леладе ховш хиларо, керттердар — Советски Iаьдал, чIоагIа дезаши бIубенна, денал долаши бIухой хиларо.

КIаьд ца луш болх беш вола С. Дудаев сиха везавелар новкъосташта. Штабе нах цецбувлар цунна иштта чIоагIа болх бе харах, лакхача дегIара, нийсса дегI леладеш вола из зIамсаг тIема ерригача позицешка бIаргаго йиш яр.

1920 шера 31 январе шийлача Iуйрийна 14 пулемети йоккха йоаца подразделении мара йоацача 350 сагах латтача повстанций отряда духьал тIом болабир виъ эзар гаргга салте юкъе волча эскаро, йоккхийча топий батареяш, ах бIаьннега кхоачаш пулеметаш а йолаш.

Кхы а эскар тIа а кхувлаш, йоккхий топаш увттаеш, дIахо тIом бора деникинцаша. ТIехь - тIехьа низ лаьгIлора цIезскархой. Эггара кхераме хьал эттар Воздвиженски Слобода къулбехьен малхбузен оагIорахьа. ХIанзхIанз тIехьашка бовргба аьнна хеталора. Цу низкъалча минота цига кхаьчар Дудаев Султан. Даггара хьабеча тIема духьал атаке гIовттабир цо бIухой, из бахьан долаш дуккхабараш бовчара а баьхаб. Бакъда, цу тIем тIа турпало Iодиллар шийн дегI.

Цу хана цун 24 шу мара хиннадац. Геттара кIезига ваьхав из, бакъда вахаре сийрда лер йитай цо. Наха дукха везаш, царна дикадар де ловш, нийсхо езаш хиннай цун уйлаш, сакхетам. Цу оамал тIара хьадоагIаш хиннад цун революционни хьинари къонахчали.

Евлоев Берд

Евлоев Берд ваьв 1888 шера ГIалгIайчен лоамашка Цхьорч яхача юрта ахархочун дезале. ЗIамига волаш да а нана а доацаш виса Берд шийн шийтта шу даьлча денз дуачун а дувхачун а кхоачам ше бе безаш хиннав.

1905 шера, цу хана вурийтта шу даьнна хиннав Евлоев Берд, хьинаре дакъа лоацаш хул Ростов-на-Дону восстани гIоттаьча болхлошта юкъе а волаш. Совкъона волаш халю а бала а ла дезача эттача Берда дика кхетаеш хиннай революционни идеяш. Болхлой класса революционни болама юкъе волаш хьавенав из Октябрьски революци хилалехьа хьалхарча шерашка а.

1917 шера Берд Петрограде хиннав революционни балха юкъе хьинаре дакъа а лоацаш: листовкаш дIайоаржаеш, революционни уйлаш йолча болхлошта юкъе бувзам лоаттабеш. Из цIихеза спортсмен, цирковой артист (кIалтохаргах латаш) хиннав. Каст-каста цирковой арене выступленеш еш, дуккхача спортивни яхьашка дакъа лоацаш хилар бахьан долаш таро хиннай цун хьинаре подпольни болх бе.

Низ боаллаш, унахцIена, кадай саг хиннав Берд зIамига волча хана денз. Нийсархошца калтохаргах летача цул котвоалалуш нагахьа кIаьнк хиннавац. Иштта цIи дIаяхачул тIехьагIа нийсвеннав Берд цирковой арене. ТIехьагIа цунах бокъонца профессиональни спортсмен а цирковой артист - кIалтохаргах латар а хиннав. Итт шу гаргга йолча хана болх баьб цо цирковой арене. Цу шерашка а тIехьагIа а из веттавеннав дунен спорте цIихеза хиннача мастерех Поддубнех, Кащеевх, Медведевх, Майсурадзех, кхычарех. Российски а европейски а чемпионаташка Евлоев Берд цIихезача спортсменел котвувлаш моттигаш а кIезига хиннаяц.

1917 шера октябре Зимни дворец йоаккхача юкъе дакъа лоацаш хиннав Евлоев Берд, цу хана Петрограде шийн лоIамагIа ЦIеча Гварде мугIарашка эттав из, цул тIехьагIа инарала Юденича духьала тIом беча дакъа лоацаш хиннав.

1919 шера октябре Къулбехьен 1-ча стрелкови полка политически комиссаралла хьожаву Евлоев Берд. Цу шера из тIом беш хул деникински бIуна духьала Киева, Харьковна юхе, город Петровск йоаккхача юкъе. Украине петлюровски бандашта духьала тIом беш денали майрали гойтарах Берда еннача ордена тIа яздаь да «1917—1918 шерашка хиннача революционни болама турпала» яха дешаш.

Города Брянска юхе хиннача тIем тIа дакъа лоацаш а хиннав Евлоев Берд. ТIехьагIа цар тIема дакъа дIатехад Астрахане лаьттача 11-ча эскарах. Иштта цу Эскара доакъошка а волаш Къулбаседа Кавказе шийн Даймехка Нохч-ГIалгIайче воагIа из, хьинаре дакъа лоац вайцига Советий Iаьдал оттадеча. ТIехьагIа дIайодача хана шийн деррига хьинар, революционни балха опыт дIалу цо вай мехка керда вахар хьалдара.

1920—1926 шерашка Евлоев Берд болх беш хул Горски Советски Республика Совнаркома инструктор волаш. Революционни трибунала коллеге член, Назрановски округа исполкома член, партийни ячейка секретарь волаш. Городе Ленинграде цIеча директорий курсаш чакхъяьха цIавеначул тIехьагIа из хьожаву Владикавказски хьун завода директоралла. Цу дерригача гIулакхашка ше балхах кхеташ кулгалхо хилар гойташ чакхваьннав 1918 шера денз ленински парте член волаш хьавена Евлоев Эржбере Берд. Иштта долаш дагадоагIа сий долча гIалгIай кIанта вахар из вовзаш хиннарашта, цун гаргарча наха. Кховзткъеи диъ шу даьнна волаш кхелхав из.